

Till Harvardrektorns och det fria sanningssökandets försvar

Olle Häggström¹

Årets utan konkurrens mest högljudda akademiska strid i USA utlöstes av ett lunchföredrag av rektorn för Harvarduniversitetet Lawrence Summers den 14 januari, vid en konferens ägnad åt temat *Diversifying the Science & Engineering Workforce*. Under några veckor i januari-februari fick Summers finna sig i att ikläda sig rollen som landets kanske mest utskällda person, och efterdyningarna av den så kallade Summersaffären har ännu inte ebbat ut. En av höjdpunkterna i affären nåddes den 15 mars, då ett fakultetskollegium vid Harvard med siffrorna 218-185 röstade igenom en resolution som uttryckte "brist på förtroende" för Summers. Universitetets styrelse har däremot förklarat sitt fulla stöd för honom, och han sitter alltså kvar på sin post.

Ett typexempel såväl på innehåll som på tonläge i den kritik som riktats mot Summers finner vi i en debattartikel av matematikprofessorerna Judith Roitman och Carol Wood, båda tidigare ordförande i intresseorganisationen Association for Women in Mathematics:

Rektorn för Harvard står upp i ett rum fullt av kvinnliga forskare och säger att det kanske finns genetiska skäl till att kvinnor inte är kapabla till förstklassig naturvetenskap och teknik. Om ni tycker att detta låter som upptakten till ett dåligt skämt så har ni helt rätt – ett dåligt skämt hämtat ur verkligheten.²

Som beskrivning av vad Summers sagt är Roitmans och Woods påstående osant. Jag ämnar i det följande stanna upp inför vad Summers i själva verket sade den 14 januari, samt reflektera över varför reaktionerna blivit så starka.³

Summers diskuterade i sitt föredrag den låga andelen kvinnor bland lärare och forskare inom naturvetenskap och teknik på universiteten, och närmare bestämt olika tänkbara orsaker till detta förhållande. Han sköt in sig på tre sådana förklaringsmodeller, nämligen (a) könsskillnader beträffande vilja att prioritera karriär framför familj, (b) könsskillnader i fallenhet för matematik och naturvetenskap, och (c) könsdiskriminering vid tjänsteställningar. Det är naturligtvis mycket rimligt att tänka sig att sanningen

¹Professor i matematisk statistik, Chalmers, <http://www.math.chalmers.se/~olleh/>

²J. Roitman och C. Wood, Gender and Mathematics - Again, *Notices of the American Mathematical Society*, May 2005, s. 501.

³Summers föredrag bandades, och en nedteckning finns tillgänglig på <http://www.president.harvard.edu/speeches/2005/nber.html>

står att finna i en kombination av dessa och andra faktorer, vilket Summers också medger. Huvudpoängen i hans föredrag är en försiktigt formulerad hypotes: han tycker sig ha anledning att tro att av de tre faktorerna ovan, så har (a) störst betydelse för den könsmissiga snedfördelningen, följt av (b), med diskrimineringsförklaringen (c) på tredje och sista plats.⁴

Den mest omfattande kritiken – se t.ex. citatet av Roitman och Wood ovan – har rört faktor (b), men innan jag kommer in på denna, låt mig kort beröra faktor (a) angående mäns och kvinnors prioriteringar i livet. Här har en del av diskussionen för konkretionens skull fokuserat på deras respektive villighet att arbeta 80-timmarvecka utanför hemmet. Om debatten ägt rum i Sverige så förmodar jag att den företrädesvis hade handlat om hur många kvinnors val att inte satsa fullt ut på karriären beror på bristande jämställdhet i hemmet. Denna angelägna synpunkt har emellertid i viss mån hamnat i skymundan i den amerikanska debatten. Istället har flera debattörer framhållit att det finns undersökningar som visar att även om man inskränker sig till personer som arbetar 80-timmarsvecka så kvarstår en skillnad i karriärframgångar till mäns fördel.⁵ Denna invändning skulle förvisso väga tungt emot ett påstående om att (a) ensamt förklarar hela snedfördelningen bland universitetslärare – vilket ju emellertid är långt ifrån vad Summers hävdar.

En annan återkommande invändning är att det inte finns några studier som visar att 80-timmarsvecka skulle vara något nödvändigt villkor för akademisk framgång.⁶ Även detta argument förefaller svagt. Givetvis är inte 80-timmarsvecka någon nödvändig förutsättning för framgångsrik karriär (var och en som arbetar på en universitetsinstitution, oavsett om vi talar om USA eller Sverige, kan peka ut motexempel), men idén om att det överhuvudtaget inte skulle finnas något positivt samband mellan nedlagd tid och karriärframgång känns lite för långsökt för att kunna tas på allvar.

*

Vidare till den mest brännande frågan (b) om eventuella skillnader mel-

⁴En av läsarna till en tidigare version av denna text uppfattade min följande diskussion som ett ställningstagande för Summers förmodan att (a) och (b) båda är viktigare förklaringar än (c) – något som jag emellertid betraktar som en öppen fråga. Däremot står jag för den något mindre långtgående uppfattningen att det finns goda skäl att tro att både (a) och (b) är faktorer som har betydelse.

⁵Se t.ex. *Response to Lawrence Summers' Remarks on Women in Science*, uttalande av 13 representanter för WISELI (Women in Science & Engineering Leadership Institute) vid University of Wisconsin,

http://wiseli.engr.wisc.edu/news/LawrenceSummers_Response.pdf

⁶Se föregående fotnot.

lan män och kvinnor vad gäller fallenhet för matematiskt och naturvetenskapligt tänkande. Här förtjänar inskräpas att det – liksom naturligtvis även beträffande (a) – handlar om statistiska utsagor om fördelningar i stora populationer, något som med all önskvärd tydlighet framgår av Summers föredrag. Eftersom individvariationer som regel är långt större än de statistiskt observerade skillanderna mellan grupperna män och kvinnor kan de senare naturligtvis inte användas för att döma ut enskilda individers potential för akademisk excellens. Och det är därför som den ovan citerade kritik som Roitman och Wood (liksom så många andra) riktar mot Summers fullständigt missar målet.

De skillnader som Summers pekar på är av två slag. Det ena är att en rad studier visat att gruppen män tenderar att (oavsett skillnader i medelvärde) uppvisa större variation och standardavvikelse än gruppen kvinnor, vad gäller ett brett spektrum av kvantifierbara egenskaper. Det andra är att det tycks föreligga en liten skillnad i medelvärde till gruppen mäns fördel vad gäller vissa för matematisk och naturvetenskaplig verksamhet relevanta faktorer (spatialt tänkande är ett klassiskt exempel). Båda dessa fenomen tenderar att ge en överrepresentation av män bland dem som har den allra största fallenheten på det aktuella området, något som rimligen har betydelse för den könsmissiga snedfördelningen bland universitetslärare. Värt att notera i detta sammanhang är att även mycket små skillnader i medelvärde kan ha avsevärda effekter när man betraktar andelar långt ute i svansarna.⁷

För dessa synpunkter har Summers utsatts för en störtflod av fördömanden och tillmälen. Uppenbarligen överträdde han i sitt föredrag ett av den akademiska politiska korrekthetens starkaste tabun. Den välkände Harvardpsykologen Steven Pinker gav i en intervju den 19 januari följande träffsäkra svar på en fråga om huruvida han fann Summers synpunkter ”stötande”:

Hör här: sanningen kan väl inte vara stötande? Och om hans hypotes nu skulle vara felaktig, hur skall vi någonsin få reda på den saken om det anses vara ”stötande” att ens diskutera saken? Folk som rusar ut från möten vid blotta omnämmandet av en hypotes, eller förklarar den förbjuden eller stötande utan någon som helst argumentation, har inte förstått begrepp som ”universitet” eller ”fri forskning”.⁸

⁷Så är exempelvis fallet med egenskaper som inom varera könet är normalfördelade, ett argument som dock inte bör sväljas alltför okritiskt, då ju normalfördelningen i de flesta tillämpningar är en matematisk approximation som vi sätter som minst tillit till just ute i svansarna.

⁸<http://www.thecrimson.com/article.aspx?ref=505366>

Nå, hur kommer det sig att de av Summers framförda synpunkterna är så tabubelagda? Här vill jag peka på två möjliga (och samverkande) förklaringar som båda i och för sig är så uppenbara att de närmast föreslår sig själva.

För det första verkar det finnas en utbredd men icke-artikulerad föreställning om att jämställdhet i arbetslivet skulle vara avhängigt att män och kvinnor statistiskt sett är lika starka på intellektuella områden. Men detta är ju i så fall en vanföreställning, ty en av grundstenarna i ett upplyst liberalt samhälle är ju varje individs rätt att bedömas och behandlas just som individ, och inte utifrån någon viss gruppstillhörighet.⁹

För det andra hämtar motståndet mot ett fritt sanningssökande på detta område näring ur en akademiska kultur i vilken den postmoderna relativismen har en stark ställning. Denna vägrar göra tydlig åtskillnad mellan fakta och åsikter, något som legitimerar ställningstaganden av typen ”jag anser att inga könsskillnader föreligger, punkt slut”. Om universiteten och forskarsamfundet skall kunna vidmakthålla sin legitimitet och sin starka samhällsställning, är det naturligtvis av största vikt att göra upp med dylika slappa och antiintellektuella tankeströmningar. Därtill kan fogas synpunkten att praktiskt jämställdhetsarbete torde ha allt att vinna på att grunda sig i rationella saköverbäganden snarare än i dogmatiska trossatser om att varje avvikelse från femtioprocentig kvinnorepresentation återspeglar ett patriarkalt förtryck.

*

Några månader efter Summers uppmärksammade föredrag, gjordes på Harvard den 12 april det första allvarliga försöket att lyfta diskussionen till en saklig och vetenskaplig nivå, i form av ett seminarium där två framstående psykologer, med olika uppfattningar i frågan om förekomsten av könsskillnader på de aktuella områdena, fick möjlighet att pröva sina argument i öppen diskussion. ”Summers-läget” företrädde av Pinker, och den motsatta uppfattningen av en annan ledande Harvardprofessor, Elizabeth Spelke.¹⁰

Pinker pekade på en väldig uppsättning vetenskapliga studier som till synes definitivt slår fast att de av Summers framhållna könsskillnaderna faktiskt föreligger (i statistisk mening). Mot detta förde Spelke följande resonemang. Hon medgav förekomsten av sådana skillnader vad gäller en

⁹Jag skyndar mig att tillägga att jag givetvis inte tror att detta ideal uppnåtts fullt ut i dagens samhälle. Vad jag däremot menar är att som övergripande strategi för jämställdhetsarbete är strävan mot detta ideal långt rimligare än att söka kväsa och förtiga vissa slags forskningsresultat.

¹⁰En nedteckning av vad som sades på seminariet finns på http://www.edge.org/3rd_culture/debate05/debate05_index.html

rad för matematik och naturvetenskap relevanta förmågor, men framhöll att endast vissa av dessa är till mäns förmån medan andra är till kvinnors, och att om man väger samman de olika förmågorna finner man att det totalt sett väger jämnt mellan män och kvinnor.

Denna sista slutsats synes mig dock i det närmaste intetsägande. Resultatet av sammanvägningen beror ju på vilka (relativa) vikter som de olika aspekterna tilldelas. Här finns naturligtvis ett stort utrymme för godtycke, samtidigt som det är ett enkelt matematiskt faktum att så snart det finns minst en faktor som gynnar det ena könet och minst en som gynnar det andra, så är det möjligt att välja vikterna på sådant vis att skillnaderna exakt väger upp varandra. När en forskare pekar på en sådan exakt balansering, har jag svårt att komma till någon annan slutsats än att hon valde vikterna just i syfte att uppnå en dylik jämvikt.

Mycket av Pinkers och Spelkes diskussion kom att handla om huruvida de skillnader som trots allt kan påvisas har någon biologisk grund, eller om de fullt ut kan förklaras med sociala faktorer – alltså ett exempel på den klassiska frågeställningen om arv kontra miljö. Detta är metodologiskt betydligt svårare att avgöra jämfört med frågan om själva existensen av könsskillnader. Så t.ex. kan ju studier som sägs påvisa genetiskt betingade skillnader som regel ifrågasättas med hänvisning till förslag till alternativa förklaringsmodeller i form av att pojkar och flickor behandlas olika från första stund, som exempelvis på de BB-avdelningar där gossebarn bäddas ned i ljusblått och flickor i rosa.¹¹ Denna svårighet har stimulerat kognitionsforskning på barn allt längre ned i åldrarna, som t.ex. den (i vissa läger ifrågasatta) studie som rapporterar att nyfödda pojkar visar större intresse för föremål, och mindre för ansikten, jämfört med dito flickor.¹²

Sedan kan det förstås vara på det viset att arv- och miljöfaktorer interagerar på ett sådant vis att det blir näst intill meningslöst att söka särskilja dem. Tag t.ex. en sådan företeelse som föräldrar som hystar och stojar mer, och gullar mindre, med pojkar jämfört med flickor. Det skulle mycket väl kunna visa sig att barnen med subtila och medfödda signaler hjälper till att provocera fram ett sådant föräldrabeteende. Om så visar sig vara fallet framstår det som ytterst oklart huruvida eventuella könsskillnader som det differentierade hystandet/gullandet resulterar i skall skrivas på arvets eller på miljöns konto.

¹¹Det är detta förhållande som Nina Björk anspelar på i titeln till sin feministiska pamflett *Under det rosa täcket* (Wahlström & Widstrand, 1996).

¹²J. Connellan, S. Baron-Cohen, S. Wheelwright, A. Ba'tki och J. Ahluwalia, Sex differences in human neonatal social perception, *Infant Behavior and Development* 23 (2001), s. 113-118.

Jag skulle önska att hela diskussionen om arv kontra miljö avdramatiserades en smula. En människas känslor, beteendemönster och prioriteringar i livet förtjänar att tas på lika stort allvar oavsett om de är medfödda eller om de härrör från det rosa täcket eller senare miljöpåverkan.